

Pensioenen in West-Europa

In onderstaand artikel geeft de auteur een overzicht van de pensioenvoorzieningen in een aantal Westeuropese landen. Na een bespreking van de bestaande pensioenregelingen komen daarbij de trendmatige ontwikkelingen aan de orde. Met name gaat het daarbij om de vraag of er sprake is van convergentie of juist van divergentie tussen de pensioenstelsels. Het blijkt dat de in alle landen aanwezige wens om de pensioenkosten beter te beheersen leidt tot een convergerende tendens.

DR. C. PETERSEN*

De ouderdomspensioenvoorzieningen in Nederland staan de laatste jaren vanuit verschillende invalshoeken in de belangstelling. Te noemen invalshoeken zijn onder meer de demografische ontwikkeling, de brede herwaardering en de fiscale aftrekbaarheid van pensioenpremies¹. Tegelijkertijd zijn in de afgelopen tijd de mogelijke consequenties van Europa '92 op uiteenlopende gebieden steeds meer in het brandpunt van de belangstelling komen te staan. Centraal thema hierbij is wat het openstellen van de grenzen op verschillende terreinen kan gaan betekenen c.q. of (verdere) harmonisatie van factoren die de economische structuur bepalen geboden is. In dit kader zijn onder meer al stemmen opgegaan om het stelsel van sociale zekerheid aan te passen². In dit artikel zal mede in dit licht ingegaan worden op een aantal belangrijke kenmerken van pensioenstelsels in andere EG-landen. De achterliggende vraag is wat het perspectief is voor de pensioenvoorziening in Nederland, beschouwd tegen de achtergrond van Europa '92. Daar internationaal vergelijkend onderzoek in het algemeen zeer complex is³, en dit a fortiori geldt voor het zeer gedifferentieerde terrein van de pensioenvoorzieningen, is de volgende vergelijkende analyse beperkt tot een aantal Westeuropese EG-landen, te weten West-Duitsland, België, Frankrijk en Groot-Brittannië⁴.

Macro-economisch perspectief

Het wettelijk verplichte deel van de pensioenregelingen voor werknemers is in Nederland (AOW) in verhouding tot België, Frankrijk, Groot-Brittannië en West-Duitsland bescheiden. Vooral in Frankrijk is het verplichte traject omvangrijk. Voor niet-werknemers is het wettelijk verplichte deel in Nederland daarentegen relatief genereus. Het nagestreefde pensioenresultaat is in alle landen in het algemeen momenteel 60 à 70% van het eindloon. De pensioenen worden doorgaans geïndexeerd, doch veelal op ad hoc basis en vaker op basis van de prijs- dan van de loonontwikkeling. In de grote landen (Frankrijk, Groot-Brittannië en West-Duitsland) ligt het nagestreefde pensioenresultaat aan de onderkant van de range 60-70%, in Nederland en België juist aan de bovenkant.

De relatief bescheiden rol in Nederland van de basispensioenverzekering in combinatie met een, globaal, zelfde nagestreefde pensioenresultaat als in andere landen, ver-

klaart dat in Nederland de aanvullende pensioenvoorzieningen een (veel) belangrijker rol spelen dan in andere landen. In alle landen zijn de pensioenaanspraken in de aanvullende sfeer (nog) overwegend 'benefit defined', dat wil zeggen uitgangspunt is het toezeggen van een bepaalde uitkering.

De basispensioenvoorziening wordt in alle landen via het omslagstelsel gefinancierd en de niet wettelijk verplichte aanvullende voorzieningen (overwegend) door middel van kapitaaldekking. De wettelijk verplichte aanvullende pensioenverzekering in Frankrijk wordt via het omslagstelsel gefinancierd.

Alle landen zien zich geconfronteerd met een naderende vergrijzing. Hierbij is sprake van een schaarbeweging: het aantal ouderen neemt sterk toe, terwijl het aantal actieve personen afneemt. Het resultaat is grosso modo een aanzienlijke stijging van de verhouding tussen het aantal gepensioneerden en het aantal actieven. Hieruit volgt in de komende decennia een sterke stijging van de pensioenuitgaven in procenten van het nationaal inkomen. Tabel 1 illustreert dit. In deze tabel zijn de wettelijk verplichte voorzieningen inzake ouderdom, nabestaanden en arbeidsongeschiktheid opgenomen⁵.

Uit deze tabel blijkt, dat Nederland van de beschouwde landen koploper is met een (ruime) verdubbeling in de periode 1984-2030, terwijl ook in West-Duitsland de pensioenuitgaven in procenten van het nationale inkomen ongeveer verdubbelen. Ook in de andere landen is sprake van, zij het geringere, aanzienlijke stijgingen.

De gemiddelde demografisch bepaalde stijging van de pensioenuitkeringen in procenten van het nationaal inkomen bedraagt in de periode 1984-2030 voor de OESO-landen ca. 80. Uit een oogpunt van eventuele lastenharmo-

* De auteur is zelfstandig economisch en financieel consultant (Petersen-Consult) en verbonden aan de Universiteit Twente, Faculteit Bestuurskunde.

1. Zie onder andere C. Petersen, De AOW in de toekomst, *ESB*, 9 maart 1988, blz. 264-266; en C. Petersen, Het inkomen van morgen, *ESB*, 18 mei 1988, blz. 476-480.

2. Onder andere het NCW heeft dit naar voren gebracht.

3. Zie ook Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *Financiële nota sociale zekerheid 1989*, 1988.

4. Voor details, ook betreffende de in het onderhavige artikel onderbelichte financieringskant, wordt verwezen naar C. Petersen, *Economie en pensioenen*, Stenfert Kroese, Leiden, 1989.

5. In Nederland betreft dit volgens de OESO-omschrijving (zie de bronvermelding bij tabel 1): AOW, AWW, WAO, AAW en ABP-wet.

Tabel 1. Uitgaven van de wettelijk verplichte pensioenen in procenten van het nationaal inkomen

	1984	2030	Stijging in %
Nederland	12,1	25,7	112
West-Duitsland	13,7	28,1	105
België	14,0	21,0	50
Frankrijk	14,3	25,3	77
Groot-Brittannië	7,7	10,6	38
Gemiddelde	12,4	22,1	78
Gem. van alle OESO-landen	10,3	18,3	78

Bron: OESO, *Reforming public pensions*, 1988.

nisatie valt overigens op te merken, dat in Nederland de pensioenlasten in procenten van het nationale inkomen onder het gemiddelde van de ons omringende EG-landen zitten. Pas op langere termijn zou dit door de sterkere vergrijzing in Nederland dan in de andere landen kunnen veranderen. Omdat in de cijfers van tabel 1 ook de nabestaanden- en arbeidsongeschiktheidspensioenen begrepen zijn, zijn in tabel 2 voor 1983 volledigheidshalve uitsluitend de uitgaven van de basis- en aanvullende ouderdomspensioenen weergegeven. Ook uit deze tabel blijkt dat Nederland qua uitgaven een middenpositie inneemt.

Inzake de effecten van de vergrijzing valt overigens waar te nemen, dat de landen met de grootste omslagcomponent zich, logischerwijs, de meeste zorgen maken⁶. Ter indicatie van het relatieve belang van kapitaaldekking is tabel 3 opgenomen.

Nederland heeft van de beschouwde landen met ruime voorsprong op nummer twee, Groot-Brittannië, de grootste opgebouwde pensioenvermogens. Zoals reeds aangegeven hangt dit samen met de in verhouding tot andere landen bescheiden rol van de AOW basispensioenvoorziening, en de in het verlengde daarvan belangrijke rol van de via kapitaaldekking gefinancierde aanvullende voorzieningen. Hiertegenover valt vooral de geringe vormingsvorming in Frankrijk op, voortvloeiend uit het feit dat, zoals reeds gesignaleerd, de wettelijke verplichte aanvullende voorzieningen via het omslagstelsel worden gefinancierd.

Pensioenregelingen in West-Europa

In deze paragraaf zal beknopt worden ingegaan op de structuur en kenmerken van de ouderdomspensioenvoorzieningen per land⁷. De basispensioenvoorziening in

Tabel 2. Uitgaven basis- en aanvullende ouderdomspensioenen, 1983, in procenten van het bbp

NL	BRD	B	Fr.	GB	Gem.
8,8	8,1	7,8	9,3	9,3	8,7

Bron: Eurostat, *Social protection*, 1986, nr. 2.

Tabel 3. Belegd vermogen van pensioenfondsen en levensverzekeringsmaatschappijen, in 1985, in procenten van het bruto binnenlands produkt

NL	BRD	B	Fr	GB
92	14 ^a	14 ^b	1 ^a	72

a. Ultimo 1980.

b. Ultimo 1983.

Bron: SER, *Advies pensioenbesparingen*, Rapport 87/12, 1987.

West-Duitsland is een inkomensgebaseerd opbouwsysteem met als inkomensgrens ca. f 80.000. De pensioenuitkering is derhalve afhankelijk van het inkomen en het aantal jaren premiebetaling. Het maximum bruto pensioenresultaat bedraagt bij de maximum opbouwperiode 40 à 50% van het laatste inkomen, derhalve ca. f 36.000. Vanwege de gunstige fiscale behandeling is het genoemde percentage netto hoger, namelijk ca. 60. De pensioengerechtigde leeftijd is, onder voorwaarden, flexibel en voor mannen 63-67 jaar. Opvallend is dat de aanvullende pensioenaanspraken voor het merendeel gefinancierd worden met een balansreservering door de desbetreffende onderneming. Dit bergt risico's in zich daar het veiligstellen van de pensioentoezeggingen direct gekoppeld is aan de toekomst van de onderneming. Vandaar dat het verplicht is om een zogenaamde insolventieverzekering af te sluiten, die er voor zorgt dat de pensioenaanspraken bij eventueel faillissement van de onderneming gewaarborgd zijn. De toevoeging aan de balansreserve is fiscaal aftrekbaar. Voorts is geen belasting verschuldigd over beleggingsopbrengsten en eventuele overreserves.

In België is evenals in West-Duitsland de basispensioenuitkering gebaseerd op het aantal jaren premiebetaling en verdiende loon. Het maximum basispensioen is f 45.000. Voor mannen is de normale pensioengerechtigde leeftijd 65 jaar, terwijl vervroegde pensionering mogelijk is vanaf 60 jaar. Aanvullende pensioenvoorzieningen komen, onder andere door het relatief lange basispensioentraject, vooral voor onder hoger gesalarieerden. In totaliteit valt ca. 30% van de werknemers onder een aanvullende pensioenfondsregeling. Samen met de basispensioenvoorziening bedraagt de uitkering 60 à 70% van het laatste (gemiddelde) inkomen. Zowel het werkgevers- als werknemersgedeelte van de pensioenpremie is volledig aftrekbaar. Uitzonderlijk in vergelijking met andere landen is dat over de beleggingsopbrengsten van pensioenfondsen 25% belasting verschuldigd is. Opvallend is voorts de optie om in plaats van een pensioen een uitkering ineens te verkiezen. Begunstigd door een laag bijzonder belastingtarief van 16,5% wordt frequent gebruik gemaakt van deze mogelijkheid.

Ook in Frankrijk is het basispensioen afhankelijk van het aantal jaren premiebetaling en genoten loonniveau. Tot aan de inkomensgrens van f 40.000 is het pensioen 50% van het (gemiddelde) loon. De maximum uitkering bedraagt derhalve ca. f 20.000 per jaar. De pensioengerechtigde leeftijd is 60 jaar. Opmerkelijk is dat het pensioen met 10% wordt verhoogd indien drie of meer kinderen zijn grootgebracht⁸. Eveneens opmerkelijk is dat de aanvullende pensioenvoorzieningen wettelijk verplicht zijn en dat deze gefinancierd worden door het omslagstelsel. Samen met de basisvoorziening is het uitkeringspercentage doorgaans 60 à 65 van het laatste (gemiddelde) loon. Voor hogere inkomens is dit percentage gemiddeld lager, omdat het inkomen boven de inkomensgrens van de verplichte aanvullende voorziening facultatief onder de pensioenvoorzieningen valt. De rol van (particuliere) pensioenvoorzieningen op basis van fondsvorming is (nog) gering.

De basispensioenvoorziening in Groot-Brittannië bestaat uit twee componenten, namelijk een uitkering in vaste bedragen en daarmee geïntegreerd een uitkering afhanke-

6. Zie bij voorbeeld *Developments in social security and ISSA-activities 1984-1986*, ISSA, Genève, 1987 en OESO, op.cit., 1988.

7. Gebruik is onder meer gemaakt van *A guide to pensions in Western Europe*, Londen, 1988; *Pensioenen in de EG*, Amsterdam, 1988; *Beleid en beheer pensioenen*, 1988, nr. 31; *Social security programs throughout the world, 1987*, SSA, Washington, 1988; *Comparative tables of the social security schemes in the Member States of the European Communities 1986*, EG, Brussel, 1988.

8. Zie ook C. Petersen, *Kinderen en pensioenen*, ESB, 22 februari 1989, blz. 190-194.

lijk van het inkomen en aantal jaren dat premie is betaald. Financiering van beide componenten vindt plaats op basis van het omslagstelsel. Te zamen bedraagt de maximale uitkering ca. f 24.000 per jaar. De pensioengerechtigde leeftijd is voor mannen 65 en voor vrouwen 60 jaar. Zowel de werkgevers- als werknemersbijdragen voor de aanvullende pensioenen zijn fiscaal aftrekbaar. Uitkeringen vallen onder het normale belastingregime, terwijl uitkeringen ineens binnen zekere grenzen evenals in Frankrijk onbelast zijn. Saillant is het verschijnsel van 'contracting-out': onder bepaalde minimum voorwaarden kan een ondernemingspensioenfonds het inkomensgerelateerde deel van de basispensioenvoorziening overnemen. Het eventuele boven de benodigde reserves uitgaande aanwezige vermogen wordt belast onder voorwaarden die vergelijkbaar zijn met de brede-herwaarderingsplannen in ons land. De in Groot-Brittannië gehanteerde reservenormen zijn evenwel ruimer dan die volgens de brede herwaarderingsplannen.

Uit het bovenstaande blijkt dat de kenmerken van pensioenregelingen van de Westeuropese EG-landen zowel overeenkomsten als verschillen laten zien. Zo blijkt dat de structuur van de pensioenvoorzieningen in essentie identiek is, te weten een basis- en een aanvullende voorziening, met als eventueel supplement hierop particuliere voorzieningen. Het relatieve belang van de onderscheiden componenten laat evenwel sterke verschillen zien. Zo is het wettelijk verplichte basispensioen in België maximaal ruim tweemaal zo hoog als in Nederland de AOW-uitkering, namelijk f 45.000 tegen f 20.000. Nederland is wat betreft het maximaal haalbare resultaat van het wettelijk verplichte deel van de pensioenvoorziening van de beschouwde landen duidelijk de hekkensluiter. Daar staat tegenover dat de AOW-uitkering onafhankelijk is van het verdiende inkomen en aantal jaren premiebetaling, terwijl de basispensioenen in de vier beschouwde landen zich juist kenmerken door een opbouwsysteem.

De minimum pensioengerechtigde leeftijd in de basisvoorziening is in drie van de vier beschouwde landen lager dan in Nederland. Verder geldt in het algemeen dat de premies aftrekbaar, de uitkeringen al of niet gunstig belast en de beleggingsopbrengst onbelastbaar zijn. Naar het zich laat aanzien zal Nederland de zwaarste fiscale behandeling van eventuele z.g. overreserves krijgen. Voorts is het saillant dat in de andere Westeuropese EG-landen de fiscale behandeling van uitkeringen ineens doorgaans veel gunstiger is dan in Nederland.

Tendensen

In het voorgaande zijn de pensioenstelsels in de vier beschouwde Westeuropese landen conform de situatie in 1988 beschouwd. Minstens zo belangrijk zijn eventuele trendmatige ontwikkelingen. Deze kunnen immers inzicht verschaffen in de richting van veranderingen. Met name is het daarbij tegen de achtergrond van Europa '92 interessant of de stelsels qua structuur en kenmerken tenderen tot convergentie of juist verdere divergentie. Om hierin inzicht te krijgen zijn ook de ontwikkelingen en daaraan ten grondslag liggende factoren per land geanalyseerd. Hierbij zijn zowel de in de afgelopen jaren gerealiseerde ontwikkelingen als de, al dan niet 'harde', voornemens voor de komende jaren betrokken⁹.

In West-Duitsland is de vergrijzing reeds verder voortschreden dan in de andere beschouwde landen. Hierdoor wordt men, i.c. de werkende generatie, nu reeds duidelijk geconfronteerd met daarmee gepaard gaande stijgende pensioenlasten, stijging van de kosten van de gezondheidszorg enzovoort. Als reactie hierop is er een duidelijke ontwikkeling gaande om de uit de vergrijzing resulterende lastenstijgingen ook op de pensioengerechtigden zelf te

laten drukken. Voorbeelden hiervan zijn het tegengaan van een overmatige accumulatie van pensioenuitkeringen van met name ambtenaren en de aanzienlijke verhoging van de ziektekostenpremies van gepensioneerden. Tamelijk concrete plannen zijn er voorts om financiële prikkels in de basispensioenregeling in te bouwen om langer te blijven werken, dit mede in het licht van de afnemende omvang van het aantal 20-64 jarigen, de potentiële beroepsbevolking. Opvallend is voorts dat de werkingsfeer van de aanvullende ondernemingspensioenen wordt ingeperkt. Zo worden nieuwe werknemers niet of onder strengere voorwaarden inzake minimale diensttijd tot de pensioenregeling toegelaten. Ook winnen de voor de onderneming risicoloze beschikbare premieregelingen snel aan populariteit ten koste van het toezeggen van een bepaald niveau van geïndexeerde uitkeringen.

Evenals in West-Duitsland is ook in België en Frankrijk de afgelopen decennia de verhouding tussen het aantal werkenden en gepensioneerden drastisch gedaald. Hierbij speelden evenals in de meeste andere landen twee elkaar versterkende factoren de hoofdrol, namelijk de demografische ontwikkeling en de structureel hoge werkloosheid waardoor vervroegde pensionering gemeengoed is geworden. Gegeven de belangrijke rol van het omslagfinancieringsstelsel in beide landen werkt de verslechtering van de verhouding aantal premiebetalers/aantal gepensioneerden direct door in de premies. Het resultaat is dat in België vooral de basispensioenvoorziening meer ter discussie komt te staan en in Frankrijk de verplichte aanvullende pensioenvoorziening. Het indirecte resultaat van verschillende reeds genomen en nog overwogen bezuinigingsmaatregelen in de pensioensfeer is dat de derde laag, de individueel bij verzekeringsmaatschappijen af te sluiten pensioenvoorzieningen, in beide landen aan belang wint.

Alhoewel ook in Groot-Brittannië de demografische ontwikkeling een rol speelt, lijkt het belang van economisch-ideologische motieven als verklarende factor voor de ontwikkelingen op pensioengebied te overheersen. Naast de reeds genoemde vorm van contracting-out door aanvullende pensioenfondsen wordt recentelijk vooral een tweede individuele vorm van contracting-out fiscaal gestimuleerd. Op individuele basis kan zowel het inkomensgerelateerde deel van de basispensioenvoorziening als het aanvullende ondernemingspensioen worden overgenomen, zogenaamde 'personal pensions'.

In het voorgaande zijn enkele trendmatige ontwikkelingen beschouwd. Indien deze in een breder economisch perspectief worden geplaatst, kan geconcludeerd worden dat in alle vier beschouwde landen trendmatige factoren zijn waar te nemen die in meer of mindere mate van invloed zijn op de ontwikkeling van de pensioenregelingen:

- de voorsnog structureel hoge werkloosheid leidt enerzijds tot minder pensioenpremie-inkomsten en anderzijds, dikwijls, tot hogere lasten in verband met subsidiëring van de voortzetting van de pensioenopbouw bij werkloosheid;
- door, mede in verband met de hoge werkloosheid, getroffen structurele maatregelen tot verlaging van de pensioengerechtigde leeftijd is de verhouding tussen inkomsten en uitgaven verder verstoord;

9. Zie onder andere W. Schmähl (red.), *Redefining the process of retirement, an international perspective*, 1989; *Conjugating public and private; the case of pensions*, ISSA, Genève, 1987; *Developments in social security and ISSA activities 1984-1986*, op.cit.; *Ageing populations, the social policy implications*, OESO, Parijs, 1988; *Reforming public pensions*, OESO, Parijs, 1988; *Social expenditure 1960-1990, problems of growth and control*, OESO, Parijs, 1988 en verschillende artikelen in *Benefits and Compensation International*, *International Social Security Review* en *Social Security Bulletin*.

- gezien de demografische ontwikkeling roept de financierbaarheid van de pensioenvoorzieningen steeds meer zorgen op;
- dit laatste des te meer naarmate de omslagcomponent in het pensioenstelsel groter is;
- er is een groeiende bewustwording dat door de vergrijzing ook het beroep op andere voorzieningen (en daarmee gepaard gaande kosten) aanzienlijk zal stijgen, bij voorbeeld de gezondheidszorg;
- dit draagt er mede toe bij om de verschillende verplichte voorzieningen (nog) scherper tegen elkaar te gaan afwegen;
- verplichte pensioenvoorzieningen ondervinden derhalve steeds meer concurrentie van andere voorzieningen;
- er bestaat een vrij algemene politieke consensus over het beperken van (de stijging van) de collectieve lasten waardoor er gelijktijdig een 'overall' streven is waar te nemen om de omvang van de wettelijk verplichte regelingen te reduceren;
- dit wordt nog versterkt door de wens om in het vooruitzicht van Europa '92 de respectieve concurrentieposities te verbeteren door beheersing van de loonkosten via verlaging van de collectieve-lastendruk;
- in het kader van de loonkostenbeheersing proberen ondernemingen tevens steeds intensiever om de kosten van de aanvullende pensioenregelingen te beheersen, c.q. te reduceren;
- daarnaast komt verplichte volledige deelneming aan aanvullende pensioenregelingen ter discussie te staan omdat dit strijdig wordt geacht met het oorspronkelijke uitgangspunt: een 'goede' basisvoorziening met op vrijwillige basis aanvullende voorzieningen;
- mede hieruit vloeit de toenemende nadruk op beschikbare premieregelingen en 'personal' pensioenen voort.

Het voorgaande betekent dat door een combinatie van demografische, politieke en economische factoren een structurele, trendmatige druk wordt uitgeoefend tot beperking c.q. beheersing van de kosten van de basis- en aanvullende pensioenvoorzieningen. De concrete uitwerking hiervan verschilt per land. Globaal valt daarbij waar te nemen dat per land de aandacht vooral uitgaat naar die segmenten van de pensioenvoorzieningen waar het meeste 'weg te snijden' valt. In België is dit de basisvoorziening en in Frankrijk en Groot-Brittannië de aanvullende voorzieningen, terwijl in West-Duitsland beide componenten van de pensioenvoorziening een ongeveer even grote bezuinigingsaandacht krijgen. Een belangrijke implicatie hiervan is dat alhoewel er geen expliciete tendens tot convergentie van pensioenstelsels is waargenomen er aldus wel een impliciete tendens tot convergentie ontstaat. Het streven lijkt steeds meer uit te gaan naar het basispensioen als bodemvoorziening met daarbovenop aanvullende pensioenen tot een 'redelijk' doch betaalbaar niveau met als gezamenlijk eindresultaat een uitkeringspercentage dat eerder bij de 55 à 60 ligt dan bij de 70. In het verlengde hiervan zal het afsluiten van individuele pensioenverzekeringen, zoals nu reeds is waar te nemen, toenemen. In een internationale overzichtsstudie wordt in dit kader naast Groot-Brittannië, met name ook de recente introductie van de mogelijkheid van persoonlijke pensioenrekeningen in België en Frankrijk genoemd¹⁰.

De Nederlandse situatie vergeleken

Indien de pensioensituatie in de vier beschouwde EG-landen met de Nederlandse situatie wordt vergeleken, vallen naast overeenkomsten ook belangrijke verschillen waar te nemen. De pensioenuitgaven, uitgedrukt in procenten van het nationaal inkomen, bevinden zich in Nederland op het gemiddelde van de beschouwde landen, te weten

ca. 9. Voorts is in Nederland evenals in de andere landen een drielagensysteem van kracht: basis-, aanvullende en particuliere pensioenvoorzieningen. Het relatieve belang hiervan, de aard en de financieringssystemen laten evenwel belangrijke verschillen zien. Zo is de basispensioenuitkering in Nederland, de AOW, veelal belangrijk lager dan in de andere landen. Voorts neemt de AOW een uitzonderingspositie in omdat in tegenstelling tot de vier overige beschouwde landen de uitkering onafhankelijk is van het aantal jaren premiebetaling en het verdiende inkomen. In het verlengde hiervan nemen de aanvullende pensioenvoorzieningen Nederland de prominentste plaats in. Dit blijkt ook uit het belegde pensioenvermogen als percentage van het nationaal inkomen dat in Nederland momenteel ca. 100 bedraagt en daarmee veel hoger is dan in de andere landen. Tegelijkertijd neemt ons land een koppositie in wat betreft de demografisch bepaalde stijging van de pensioenuitgaven in de komende decennia. Hoewel in de andere landen de demografische ontwikkeling gunstiger zal zijn dan hier, bestaat de indruk dat men daar actiever anticipeert op de te verwachten kosten van de vergrijzing, onder meer door fiscale maatregelen. In dit licht valt het overigens op dat grosso modo nu reeds de fiscale behandeling van pensioenen in de andere landen vriendelijker is dan bij ons. Recente fiscale maatregelen in de andere landen behelzen met name het aanmoedigen van flexibilisering en vergroten van de individuele keuzevrijheid door het invoeren van eerder genoemde 'personal pensions'. In Nederland wordt op dit punt meer gepraat dan gehandeld.

Slot

In het voorgaande zijn kenmerken van de pensioenstelsels in West-Duitsland, België, Frankrijk en Groot-Brittannië onderzocht en vervolgens vergeleken met de Nederlandse situatie. Voorts is ingegaan op de trends en ontwikkelingen op pensioengebied in de vier landen. Gebleken is onder meer dat als gevolg van een combinatie van factoren, met name de voorsnog structureel hoge werkloosheid en de toenemende vergrijzing, in alle vier beschouwde landen maatregelen of wel reeds zijn genomen ofwel in verschillende fasen van voorbereiding of discussie zijn om de pensioenkosten te beheersen. De aangrijpingspunten liggen hierbij vooral bij die componenten van de pensioenvoorziening die relatief het ruimst zijn. Dit zijn in België de basisvoorziening en in Frankrijk en Groot-Brittannië de aanvullende pensioenvoorzieningen, terwijl West-Duitsland een tussenpositie inneemt. Impliciet ontstaat hierdoor een convergerende tendens van de verschillende beschouwde pensioenstelsels. De richting van deze tendens is een basispensioenvoorziening als bodem met daarbovenop aanvullende pensioenvoorzieningen tot een 'redelijk' niveau, globaal 55 à 60% van het loon, gecompleteerd met particuliere voorzieningen. Dit gaat dus in de richting van de huidige Nederlandse situatie. Een belangrijk onderscheid tussen de vier beschouwde landen en Nederland is evenwel (nog) dat in de vier landen de basisvoorziening overwegend gekenmerkt wordt door het opbouwsysteem, terwijl de AOW onafhankelijk is van betaalde premies en het voorheen verdiende inkomen. Voorts is opvallend dat in de andere landen het fiscale regime voor pensioenen in het algemeen minstens zo vriendelijk, zo niet vriendelijker is dan bij ons en dat het invoeren van z.g. 'personal pensions' verder is dan in Nederland.

C. Petersen

10. Zie L. Haanes-Olsen, *Worldwide trends and developments in social security 1985-87*, *Social Security Bulletin*, 1989, nr. 2.